

Марат Закіров,

доктор політичних наук, доцент, завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: zakirovmarat65@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4897-4325>
Web of Science Researcher ID: AAF-6246-2020

ЕРОЗИЯ ТРАДИЦИЙ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЕПОХИ ПОСТПРАВДИ

Проведено аналіз трансформації політичної комунікації в епоху пост-правди в контексті загальних процесів еволюції інформаційно-комунікаційного середовища в сучасному світі. Визначено спектр чинників впливу на еволюцію політичної комунікації. Виявлено ключові зміни в методах, інструментах і змістовному наповненні політичних комунікацій. З'ясовано масштаб впливу ключових факторів суспільно-політичного та інформаційного розвитку, що дають підстави оцінювати сучасний стан як ерозію традицій політичної комунікації.

Ключові слова: інформаційне середовище, політичні комунікації, пост-правда, цифровізація, традиції, гонзо-журналістика, політичний процес, політичний лідер

Актуальність. Вагому роль у розвитку сучасного суспільства відіграють інформаційні технології, що істотно змінюють звичні моделі вертикальної та горизонтальної політичної комунікації. Держава та традиційні засоби масової інформації істотно поступилися в можливостях створення й поширення інформації соціальним мережам. Глобалізація інформаційно-комунікаційного простору та масова цифровізація сформували умови для поширення інтерактивних методів комунікації, спростили процеси інформаційних обмінів, зумовили більш відкритий характер політичних комунікацій. Водночас комплексні трансформації інформаційно-комунікаційного середовища в сукупності з певними соціально-політичними перетвореннями у світі зумовили виникнення нової соціально-політичної й комуніка-

ційної реальності. Здійснене на сьогодні теоретичне осмислення змін, що відбулися, підтверджує їх комплексний вплив на розвиток суспільства та актуалізує дослідження відповідних трансформацій політичних комунікацій в епоху постправди.

Аналіз досліджень і публікацій. У монографії С. Денисюк наведено концептуальні основи політичної комунікації в соціально-політичному дискурсі [1]. Авторкою детально проаналізовано культурологічні чинники та екзистенціальні домінанти політичної комунікації, їх сутність і вплив на взаємодію в системі влада – громадяни. С. Денисюк дійшла висновку, що в умовах сучасного соціокультурного розвитку політичні технології є базисом усього політико-комунікативного простору. Вивченню теоретичних аспектів дослідження політичних традицій присвятила свою працю О. Заславська [2]. Авторка робить висновок, що політичні традиції акумулюють і зберігають у певній формі значущий соціально-політичний досвід нації, що створює конститутивну основу політичної культури, виступають механізмом здійснення передачі, відтворення й подальшого розвитку набутого досвіду. Розгляд політичних комунікацій у сучасному інформаційному просторі проводить у своєму дослідженні І. Проноза [3]. Авторка наголошує, що політична комунікація зводиться до впливу, який для багатьох визначає причину причетності до політики на будь-якому рівні. Д. Демченко досліджує формування та еволюцію політичної комунікації. Автор зазначає, що зі зверненням до можливостей всеохопного ТБ вона стає засобом презентації передвиборних програм і широкого інформування про кандидатів, створюючи особливу віртуальну реальність [4]. Політичний міф як засіб інформаційного впливу і вагомий чинник політичної комунікації аналізує М. Закіров [5]. Автор дійшов висновку, що, використовуючи органічний зв'язок соціально-політичного міфу зі стереотипами поведінки і світосприйняття, політичні актори отримують не лише інструмент моделювання поведінки окремих соціальних груп, а й можливість шляхом побудови цілеспрямованої політичної комунікації конструювати потрібну політичну реальність. Наведений стислий аналіз праць свідчить про масштабність проблеми досліджень політичних комунікацій, які перебувають у динамічному зв'язку з процесами

розвитку інформаційно-комунікаційного середовища, що потребує акцентування уваги на окремих аспектах феномена й аналізі нових викликів, які постають перед українським суспільством, державою і світом у цілому.

Метою статті є аналіз трансформації політичної комунікації в епоху постправди в контексті загальних процесів еволюції інформаційно-комунікаційного середовища в сучасному світі. З огляду на потенційно широкий спектр проблем досліджень феномену політичної комунікації в центрі дослідницьких завдань перебувають питання виявлення й аналізу ключових змін у методах, інструментах і змістовному наповненні політичних комунікацій, а також масштаб впливу ключових факторів суспільно-політичного та інформаційного розвитку, що дають підстави оцінювати сучасний стан як ерозію традицій політичної комунікації.

Виклад основного матеріалу. Наукове осмислення поняття «політичні комунікації», з огляду на особливості формування знань у гуманітарній сфері, не призвело до формулювання універсального визначення. Ідеться зазвичай про певні авторські дефініції, що здебільшого відображають результат наукового пошуку конкретних дослідників, які, спираючись на доробок попередників і власні розвідки, формують поняття, яке відображає в більш-менш прийнятній формі результат їхніх досліджень. Здебільшого ключовим чинником, що визначає зміст сформульованого поняття, є ті критерії феномена, які дослідник бере за основу власного аналізу явища. З огляду на багатогранність проблеми ми розглянемо лише декілька визначень, запропонованих українськими дослідниками.

Зокрема, С. Денисюк аналізує політичну комунікацію як процес, що відбувається у свідомості (формуються знання, уявлення, переконання, цінності, оцінки, орієнтації, почуття, настрої) і проявляється в різноманітній політичній діяльності. Дослідниця доходить висновку, що сфера політичних комунікацій створює власне середовище, з яким має справу людина, певним чином змінює її політичну культуру і свідомість, конститує її життя [1, с. 9].

Дослідниця зосереджує увагу на світоглядній функції явища, яке має вплив на формування особистості і водночас віддзеркалює вже наявний характер суб'єктивного світосприйняття людини. Отже,

феномен політичної комунікації являє собою середовище, що безпосередньо впливає на свідомість людини, визначає її діяльність у сфері політики та навіть до певної міри структурує й наповнює сенсом соціальні відносини. З огляду на обрані критерії аналізу феномену С. Денисюк пропонує визначити політичну комунікацію як сукупність комунікаційних процесів у рамках політичної системи, суспільства та між цими сферами. Вона є ланкою, що поєднує всі рівні політики [6, с. 119].

У свою чергу І. Проноза зосереджує увагу на ролі політичної комунікації у створенні й обміні ідеями та думками між громадянами, державними чиновниками, політичними інституціями, суміжними структурами, такими як ЗМІ. Дослідниця підкреслює, що політична комунікація включає дискурс протягом усього політичного процесу в місцевих, державних, національних і міжнародних політичних системах, а також те, як політичну інформацію можна використовувати для політичної вигоди або для досягнення політичних цілей [3, с. 77]. Тобто І. Проноза підкреслює інструментальну функцію феномену, яка реалізується в безпосередній формі політичної діяльності, що передбачає досягнення конкретних політичних цілей. Виходячи із запропонованого підходу, дослідниця визначає явище таким чином: «Політична комунікація – це процес взаємної інформаційної взаємодії між політичними суб'єктами, пов'язаний відносинами влади, боротьби та співпраці» [3, с. 76].

Беручи до уваги концентрацію уваги на вивченні конкретних аспектів явища політичної комунікації, у нашому дослідженні ключову роль відіграватиме аналіз трансформації традицій політичної комунікації як інструмента реалізації політики, досягнення певних політичних цілей завоювання й утримання влади в суспільстві та забезпечення впливу у глобальному світі.

Стабільність у суспільстві, будь-яка узгоджена спільна діяльність, звичайне повсякденне співіснування в спільноті потребує наявності певних правил, дотримання норм поведінки суб'єктів, що має гарантувати передбачуваність дій і надає можливість прогнозувати наслідки і відповідно планувати як спільну діяльність, так й індивідуальні дії членів спільноти. Одним з найбільш давніх варіантів консолідації цих норм і правил є традиції. Українська науковиця

О. Заславська інтерпретує традицію як історико-культурний феномен, який чітко проявляється у функціонуванні суспільних інститутів. «Традиція – соціально-психологічний механізм, стрижень в культурі будь-якого суспільства, ядро, що має набір інвентарних складових (цінностей, зразків поведінки), які надають цілісності будь-якій соціально-культурній системі протягом усієї її історії... При постійній зміні форм традиції незмінною залишається “центральна зона” культури, і доти, доки вона не зруйнована, суспільство зберігає свою ідентичність. Традиція динамічний феномен, що об’єднує минуле, сьогодення і майбутнє» [2, с. 160].

Треба підкреслити, що, незважаючи на використання таких визначень, як «стрижень» або «ядро», не йдеться про якусь застиглу в часі та просторі соціокультурну субстанцію. Цивілізаційний розвиток людства потребує змін, і традиція постійно змінюється, але водночас зберігає певні домінантні цінності, що забезпечує наступність поколінь, позитивну спрямованість загального процесу розвитку й певну стабільність соціуму.

Політична комунікація, як вагома сфера взаємовідносин у соціумі, також має певні традиції, що разом із відносною сталістю окремих норм демонструють значну динамічність і пластичність. Зокрема, за цілком слушним висновком І. Пронози, сучасна політична комунікація характеризується медійним характером. Нині активно використовуються різні медіазасоби, створюється медійне середовище тощо [3, с. 78].

Формування сучасних традицій політичної комунікації дослідники пов’язують зі стрімким розвитком мас-медіа, що розпочалося з другої половини ХХ ст. Телебачення, яке із часом увійшло практично в кожную домівку по цілому світу, швидко перетворюється із засобу для розваг і відпочинку в інструмент політичного впливу на виборців, знаряддя формування іміджу політиків та джерело агітаційних матеріалів. Специфіка нової форми донесення інформації сприяла формуванню нових традицій політичної комунікації. Відтепер виборці в абсолютній своїй більшості отримали можливість бачити не лише світлини політиків на фото в газеті чи на рекламних буклетах або читати їхні передвиборні програми.

Як зазначає Д. Демченко, «віднині головною вимогою до кандидатів стає їх відповідність телевізійній комунікації, включаючи

телегенічність у самому широкому розумінні цього слова. Не випадково політтехнологи та іміджмейкери змусили у Франції Ф. Міттерана погодитись на пластичну операцію, а в Німеччині відповідним чином вносились корекції у фігуру Г. Коля та його манеру одягатись, як би не ремствували європейські фахівці з приводу надмірної “американізації”» [4, с. 296].

Отже, традиції політичної комунікації в демократичних суспільствах, що передбачали максимально ефективне донесення потрібної інформації до виборців та отримання їхньої прихильності, зазнали радикальних змін. Відтепер стає важливим не лише те, про що говорить політик, а й те, як він виглядає, як тримається в кадрі. Невербальні сигнали / «мова тіла» почали відігравати не менш важливу роль, ніж слова. Зовнішність, міміка, жестикуляція, особливості мовлення політика, такі як інтонація, темп, дикція, – усе це набуло значної ваги та потребувало залучення нових фахівців до підготовки політичних кампаній і консультацій протягом усього періоду активної діяльності політика.

Активне використання телебачення відкрило шлях у велику політику для так званих несистемних політиків, оскільки вплинуло на традиційні уявлення щодо особи політика. Як зазначає О. Заславська, «до структури політичних традицій входять і політичні стереотипи – різновид соціальних стереотипів, у яких об’єкти політичної реальності постають схематизовано та спрощено з вираженою емоційною складовою... Стереотипізація уявлень спрощує їх передачу від покоління до покоління, спираючись на готовність людини сприймати об’єкт чи подію з позиції попереднього досвіду» [2, с. 161].

Одним з найбільш відомих прикладів еволюції стереотипів щодо особи політика можна вважати прихід до влади в США колишнього актора Р. Рейгана. Уперше він був обраний на посаду губернатора Каліфорнії у 1966 р., будучи ще діючим актором; у 1980 р. був обраний на посаду Президента США. З великою долею вірогідності можна стверджувати, що політичний стереотип, такий як готовність оцінити поточну ситуацію з попереднього досвіду, відіграв свою роль і сприяв обранню на посаду губернатора Каліфорнії у 2003 р. іншого актора А. Шварценеггера. Звісно, кожний цей випадок стався

в конкретних історичних умовах, кожен із згаданих політиків мав свій особливий шлях, але певний збіг ключових моментів є, і заперечувати безпосередньо факт не зможе навіть найбільш прискіпливий критик. Так само, не проводячи жодних аналогій, можна пригадати вже український досвід доволі неочікуваної перемоги на президентських виборах у 2019 р. успішного менеджера у сфері культури, актора, шоумена В. Зеленського.

На думку дослідників, узагальнений театральнo-сценічний образ та його втілення в серіалі «Слуга народу», що увійшов у домівки багатьох виборців з телеекрану, виявився сильнішим, ніж реальний політик П. Порошенко. Як зауважує Д. Демченко, «була створена (правда, важко сказати, свідомо чи несвідомо) могутня за силою впливу міфологема, що увібрала в себе всі мрії уявлення виборців із зовсім невибагливою фантазією, які споконвіку ждали приходу того, свого, справжнього, хто втілить в життя казку про втрачений рай, надію і віру на справжню свободу, рівність і добробут» [4, с. 298].

Отже, функція політичної комунікації як ефективного інструмента консолідації суспільства навколо лідера або ідеї здебільшого здійснюється за допомогою різноманітних символічних форм, серед яких чи не найбільшим потенціалом володіє політичний міф, що через комплекс комунікативних систем і знаків забезпечує наступність поколінь, моделює образ держави, оформлює адекватну державну ідентичність. Ефективність політичного міфу пояснюється «принципом достатності інформації», сенс якого полягає в тому, що з різних причин, які в сукупності становлять фактори генези міфу, людина проявляє внутрішню готовність у якийсь момент припинити критичну перевірку інформації, що надходить, і прийняти її як доведену істину. Причиною такої поведінки може бути індивідуальний та груповий політичний досвід, політична орієнтованість індивіда на певне сприйняття життєвих реалій, релігійний досвід, а також особлива довіра до джерела інформації [5, с. 630]. Отже, міф як і в часи ранньої історії людства зберігає свою значущість у регуляції суспільних відносин, впливає на формування моделей поведінки людей і в підсумку становить вагомую частину змістового наповнення та унормування традицій.

Слід зазначити, що випадки міфологізованого сприйняття набули масового характеру та стали однією із ключових ознак, що характе-

ризують епоху постправди. «Фахівці різних напрямків гуманітарного знання у цілому одноставно зазначають, що термін “постправада” знаменує настання часу коли правда в сенсі відповідності інформації, що подається, об’єктивній реальності стає неважливою, а єдиним критерієм істини і відповідно метою комунікації стає результативність і ефективність... Facebook-сторінка, телеграм-канал, Twitter, Instagram, ТікТок, стрім, блог не лише вкоренилися у мову, але завдяки розповсюдженню смартфонів значною мірою відсунули традиційні канали отримання інформації на другий план» [7, с. 29–30].

Повертаючись до визначень поняття політичної комунікації, зауважимо, що незалежно від розбіжності в критеріях аналізу й функціональних характеристик явища всі дослідники визначають головний зміст політичної комунікації як сукупність комунікаційних процесів та інформаційну взаємодію. З огляду на революційні зміни, що відбулися внаслідок масової цифровізації комунікаційно-інформаційного середовища, створення глобального інтернету та розвитку соціальних мереж, політичні комунікації зазнали істотної трансформації. Широке поширення інструментарію конструювання реальності та істотне зростання ефективності методів інформаційних впливів епохи постправди зумовили настільки глибокі зміни, що вже треба говорити не про еволюцію, а саме про ерозію (від лат. *erosion* – роз’їдання) традицій політичної комунікації.

Соціальні мережі не лише зруйнували традиційну монополію держави та професійних ЗМІ на вироблення й поширення інформації. Відбулося докорінне змінення принципів інформаційного обміну всередині спільнот та між громадянами й політичними лідерами. Спілкування набуло інтерактивного характеру, що дало змогу практично в режимі реального часу відстежувати реакцію суспільства на дії та заклики політичних акторів і вносити корективи відповідно до миттєвих побажань аудиторії. Крім того, застосування таргетингу в політичних піар-кампаніях дало можливість, за допомогою технологій збирання та обробки великих баз даних, створювати специфічні агітаційні матеріали, орієнтовані на конкретні групи користувачів соціальних мереж. «Таким чином, єдиний інформаційний простір розбивається на окремі сегменти, у яких

політична сила використовує різні прийоми і матеріали, пропонуючи кожній групі виборців максимально прийнятний для неї набір лозунгів і обіцянок» [8, с. 58]. Отже, ерозія традиційної форми політичної комунікації призводить до ерозії всередині електорату, що в підсумку може загрожувати консолідації суспільства і єдності нації внаслідок закріплення певних групових соціально-політичних або світоглядних аберацій, що за звичних умов повинні були мати й мали тимчасовий характер.

Ще більш руйнівні наслідки для традицій політичної комунікації, пов'язані з перенесенням вістря політичної агітації та боротьби в інтернет-мережу, має активне використання таких специфічних форм створення й поширення провокативного контенту, як тролінг і фабрики тролів. Розроблення та активне використання цих інструментів призвели до перетворення давно відомого «чорного піару» в політичну зброю масового ураження – зброю, яка із вражаючою ефективністю здатна маніпулювати свідомістю десятків, а в окремих випадках і сотень тисяч людей.

Разом з використанням відносно нових інформаційних засобів в епоху постправди відбувається відчутна трансформація вже добре знайомих інструментів політичної комунікації. Зокрема, відбувається істотна зміна в змістовому наповненні, методах подання інформації і ведення дискусії на політичних шоу, які, у свій час, за аналогією з розважально-освітнім інфотейнментом отримали назву «політейнмент». Епоха постправди внесла свої корективи та перетворила політичні ток-шоу в справжню машину конструювання реальності, у якій емоції переважають над змістом, мета виправдовує будь-яке перекручення й маніпулювання інформацією, а ведучі, що не несуть жодної відповідальності за свої дії, відкрито спекулюють на упереженнях, невігластві, забобонах і різноманітних побоюваннях аудиторії. У результаті традиційна політична комунікація, що передбачала виклад політичних програм з конкретними термінами й напрямками розвитку, аналізом помилок попередників і визначенням шляхів подальшого розвитку, перетворюється на шабаш популізму, щедро прикрашений красивими лозунгами, обіцянками та безглуздими звинуваченнями.

Слід зауважити, що масштаби ерозії традицій політичної комунікації епохи постправди вже всередині 2010-х років досягли глобальних розмірів і значною мірою вплинули на події міжнародної політики та міжнародну архітектуру. Зокрема, Кремль активно використовував численні суспільно-політичні ток-шоу на російському телебаченні для накачування антиукраїнської та антизахідної істерії всередині власної країни. Зокрема, програма НТВ «Вечір з Володимиром Соловйовим», що була відновлена на каналі «Росія-1» у 2012 р.; «Час покаже» на «Першому каналі» розпочала роботу з вересня 2014 р.; «60 хвилин» на каналі «Росія-1» – з вересня 2016 р. Крім того, для трансляції пропагандистських матеріалів за державної підтримки Російської Федерації всередині 2000-х років були створені телекомпанія “Russia Today” та інформаційна агенція “Sputnik”, які, крім російської, вели мовлення всіма основними мовами світу, зокрема англійською, іспанською, китайською, німецькою, фарсі та ін. Через ці інформаційні канали, які отримували величезні кошти державної підтримки з боку Кремля, відбувалася нормалізація мови ворожнечі в глобальному світі та конструювалася реальність, у якій емоція, фейкова картинка, вигадана подія або перекручений факт замінює істину і ця заміна також сприймається як норма, оскільки вона яскравіша, цікавіша та лоскоче нерви, або самолюбство, або марнославному пику аудиторії.

Серед політичних керівників безумовним лідером у руйнуванні традицій політичної комунікації є діючий Президент США Д. Трамп. Конкретні обставини його перемоги на виборах у 2016 р. разом з перебігом процесу підготовки й проведення референдуму щодо Брекзиту (англ. Brexit) у Великій Британії ознаменували настання епохи постправди. Саме тоді, на основі експертного соціально-політичного аналізу електоральних процесів, під час яких активно застосовувався інструментарій конструювання реальності з використанням таргетингу та даних соцмереж, відбулася фіксація терміна «постправда» в Оксфордському словнику.

Надалі Д. Трамп наніс вагомий удар по традиціях міжнародної політичної комунікації. Хоча історична справедливість потребує визнання першості у використанні соціальної мережі «Твітер» (з 2023 р. – “X”) як інструмента комунікації за тодішнім Президентом

США Б. Обамою, саме Д. Трампу належать сумнівні лаври впровадження твітер-дипломатії. З приходом до влади він почав активно використовувати повідомлення в особистому акаунті для оцінювання міжнародних подій, заяв щодо розвитку взаємовідносин з іншими країнами, оголошення про військові операції та звернення до лідерів держав. У свою чергу адресати його звернень з метою збереження необхідної динаміки спілкування також були змушені відповідати йому так само і вільно чи не вільно закріплювали традицію твітер-дипломатії, яка створювала атмосферу зайвої відкритості і в підсумку заважала досягненню дипломатичних компромісів, що традиційно становлять основу врівноваженої політики.

Друга каденція Д. Трампа на посаді Президента США та діяльність його команди розпочалися не менш приголомшливим порушенням традицій політичної комунікації. Віцепрезидент США Дж. Д. Венс, у кращих традиціях конструювання реальності епохи постправди, у своєму виступі на Мюнхенській безпековій конференції в лютому 2025 р., відкрито маніпулюючи фактами, нехтуючи дипломатичним протоколом і спекулюючи на поточних проблемах, звинуватив Європейський Союз у відступі від фундаментальних цінностей демократії та свободи слова.

Уже невдовзі естафету підхопив безпосередньо Д. Трамп. Разом із своєю командою та спеціально підібраними журналістами він влаштував скандал у Білому домі, відкрито здійснюючи тиск на Президента України В. Зеленського перед телекамерами. Саме в такому дусі безперервних демаршів, гучних заяв і відкритих погроз триває політична комунікація Білого дому й до сьогодні. Як приклад можна навести образливі висловлювання на адресу лідерів Канади й Мексики, погрози захоплення Гренландії або останній випадок використання нецензурної лексики в оцінці політичної позиції спадкоємного принца Саудівської Аравії М. бін Салмана. Додаткова іронія ситуації в тому, що ця публічна образа пролунала у виступі Д. Трампа на інвестиційному форумі “Future Investment Initiative” в Маямі, організованому за підтримки саме Саудівської Аравії. Раніше Президент США, коментуючи порушення перемир'я між Іраном та Ізраїлем, вилаявся перед журналістами: «Тобто ми маємо дві країни, які воюють так довго і наполегливо, що вже самі не знають,

що вони, у біса, роблять». В оригіналі Д. Трамп вжив нецензурний вислів: “They don’t know what the f... they’re doing”, повідомляє агенція “BBC” [9].

Застосовуючи принцип «кожна дія породжує протидію», що був сформульований третім законом Ньютона, для оцінки аналізу ситуації можна стверджувати, що на поточному етапі відбувається саме ерозія традицій політичної комунікації, оскільки до зазначених тенденцій залучаються й інші політики. Зокрема, датський депутат А. Вістісен, коментуючи територіальні претензії Президента США до Гренландії з трибуни Європарламенту, використовуючи нецензурний вислів, заявив: «Дозвольте мені звернутися до вас мовою, яку ви, мабуть, зрозумієте. Пане Президент, ідіть до біса». (В оригіналі: “Mr. President – fuck off”) [10].

У дещо більш м’якій формі, але цілком у дусі часу отримав зауваження і державний секретар США М. Рубіо на саміті голів МЗС країн G7 у Франції. Очільниця європейської дипломатії К. Каллас нагадала, що торік М. Рубіо зазначав, що Америка вичерпає своє терпіння і вживе заходів проти російської влади, якщо та перешкоджатиме мирним зусиллям. «Минув рік, а в питанні Росії немає жодного прогресу. Коли ж у вас урветься терпець?» – запитала К. Каллас [11]. Отже, політична комунікація епохи постправди перестає бути справою таких собі професіоналів, які в кращих традиціях англійських аристократів мають зберігати незворушність, спокій і такт у будь-яких обставинах, а всі гострі питання й претензії обговорювати поза увагою преси виключно за зачиненими дверима. Можна сказати, що прояв емоцій, відкрите переживання, демонстрація особистого ставлення стає новою рисою політичної комунікації навіть на найвищому рівні.

Слід зазначити, що цілком природно паралельні процеси трансформації відбуваються і в журналістиці як важливій складовій політичної комунікації. Найбільш виразно це проявляється в зростанні популярності гонзо-журналістики – жанру, що був започаткований американськими журналістами на початку 70-х років минулого століття. Як вказує І. Адамчевська, «фіксація дослідницького процесу робить тексти гонзо метажурналістськими. Активна участь автора в подіях, а іноді навіть їх провокування

розмиває межу між суб'єктом і об'єктом нарації. Не менш важливим є темперамент репортера, що знаходить вираз у тексті. Стиль гонзо часто описують як сміливий, гіперболізований, сатиричний, шалений, провокативний, підривний» [12, с. 92–93].

На нашу думку, такий жанр журналістики органічно вписується в особливості політичної комунікації епохи постправди. Інтерактивний характер діяльності журналіста над матеріалом, підвищена емоційність викладу, пріоритет враження над змістом, яке має на меті не стільки поінформувати, скільки збурити читача, найкраще відповідає запиту навіть в окремих специфічних рисах. Як зазначає М. Іванців, «стильові гонзо-журналістські ознаки з ненормативною лексикою властиві багатьом репортажам, аналітичним коментарям, публіцистичним аудіовідеопередачам» [12, с. 94]. Отже, оскільки підвищена емоційність, епатаж і ненормативна лексика останнім часом стала невід'ємною частиною широкого інформаційно-комунікаційного середовища, вона природним чином проникла і в політичні комунікації, які раніше вирізнялися значно більшою коректністю та витриманістю.

Крім того, масова цифровізація інформаційно-комунікаційного простору спонукала традиційну журналістику до активного залучення у свою діяльність інструментів глобальних мереж, що вплинуло не лише на характер роботи, а й привело до еволюції змісту та форми подання матеріалу. Зокрема, керівниця відділу комунікації Інституту масової інформації Г. Чабарай зазначає: «...Медіа сьогодні тісно переплетені із соцмережами. Алгоритми цих платформ працюють так, що найбільшого поширення набувають публікації, які викликають найбільший відгук у читачів. Тому автори новин вдаються до хайпу, тим паче якщо такий хайп виправданий: політики публічно лаються, тож розповісти про це означає повідомити факт» [13, с. 94]. Отже, навіть, так би мовити, традиційні видання змушені так чи інакше пристосовуватися до пануючих тенденцій, враховувати існуючий соціальний запит, якщо хочуть зберегти своє місце в інформаційному середовищі в умовах ерозії традицій політичної комунікації.

Слід підкреслити, що, незважаючи на первинне уявлення про суб'єктивність першопричин зазначених процесів, зокрема виник-

нення твітер-дипломатії, що пов'язується з Д. Трампом, проблема значно глибша та з відходом від реальної політики тих чи інших діячів не зникне. Ерозія традицій політичної комунікації стосується не лише форми чи змісту інформаційних обмінів – вона віддзеркалює значно більш масштабні зсуви, що охоплюють цивілізаційні основи розвитку людства та основи демократії як такої.

Британський журналіст, оглядач і колумніст видання “The Times” Д. Марріотт у своєму матеріалі для оцінки нового періоду історії цивілізації, у який уже вступило людство, використовує термін «постграмотне суспільство». На основі фахових публікацій у The Atlantic, Financial Times, праць американського педагога В. Онга «Усне мовлення та грамотність», медіатеоретика Н. Постмана (Neil Postman) «Розважаючись до смерті» і статистичних даних Організації економічного співробітництва та розвитку він доходить висновку, що внаслідок масового засилля смартфонів і втрати звички до читання руйнується система освіти. «Традиція навчання подібна до дорогоцінної золотої нитки знань, що проходить крізь історію людства, пов'язуючи читача з читачем крізь час. Востаннє вона обірвалася під час розпаду Західної Римської імперії... Коли світ освіченої римської еліти розпався, багато письменників і літературних творів зникли з людської пам'яті. Та золота нитка рветься вдруге» [14].

У межах теми нашого дослідження можна стверджувати, що ерозія традицій політичної комунікації, яка супроводжується зростанням популярності правих партій, авторитарних та ізоляціоністських тенденцій і приходом до влади в країнах сталої демократії відкритих популістів, які безсоромно використовують весь спектр інструментів маніпуляції свідомістю та конструювання реальності епохи постправди, є безпосереднім наслідком формування «постграмотного суспільства». В. Онг наголошував: «...Письмо охолоджує та раціоналізує думку. Якщо ви хочете довести свою позицію особисто або у відео TikTok, у вас є безліч способів обійти логічні аргументи. ...Дописьменні “усні” суспільства часто вражають відвідувачів з письменних країн як надзвичайно містичні, емоційні та антагоністичні у своєму дискурсі та мисленні» [14]. Як ми вже переконалися на основі наведеного вище аналізу, саме на таких принципах вибудовується сучасна політична комунікація, що забезпечує прихід до

влади в демократичних країнах окремих персонажів, появу яких на вищих щаблях влади й поведінку ще пару десятиліть тому важко було уявити.

Отже, слід визнати, що ліберальна демократія переживає глибоку кризу, яка з об'єктивних причин має тенденцію до поглиблення, оскільки, за твердженням Н. Потсмана, «демократія та друковані видання практично нероздільні... Демократія черпає незмірну силу з друкованих матеріалів – старого, вмираючого світу книг, газет і журналів – з їхньою схильністю сприяти глибоким знанням, логічним аргументам, критичній думці, об'єктивності та неупередженій участі. У цьому середовищі звичайні люди мають інструменти, щоб зрозуміти своїх правителів, критикувати їх і, можливо, змінити їх» [14]. З огляду на окреслену нами загрозу перед фахівцями гуманітарної сфери стоїть важливе завдання винайдення необхідного інструментарію оптимізації процесів навчання зі збереженням необхідного балансу між сучасними технологіями та накопиченим досвідом формування ефективної бази для розвитку особистості з високим рівнем когнітивних здібностей, здатної до раціонального, логічного мислення й самостійної творчості. Нехтування цією проблемою невідворотно призведе до зниження загального рівня підготовки й освіти, ставить під загрозу не лише перспективи подальшого прискореного технічного та соціально-економічного розвитку, а загрожує зростанням авторитаризму й підвищенням конфліктогенності як на локальному, так і глобальному рівнях, у тому числі за рахунок поширення та поглиблення зазначених негативних тенденцій ерозії традицій політичної комунікації.

Висновки. Еволюція традицій політичної комунікації перебуває в динамічному зв'язку з розвитком телекомунікаційної сфери і відображає ключові тенденції вдосконалення інформаційно-комунікаційного середовища. Розширення застосування візуальних засобів інформаційного обміну істотно вплинули на політичні комунікації за рахунок збільшення впливу на аудиторію невербальних сигналів, використання емоційної складової, створення ефекту інтерактивності. Використання різноманітного відеоконтенту в передвиборній боротьбі сприяло зростанню ефективності певних міфологем, які створювали ілюзію вірогідності здійснення давніх надій виборців.

Процеси міфологізації сприйняття політичної реальності істотно інтенсифікувалися із середини 2010-х років з настанням епохи постправди. Широке поширення інструментарію конструювання реальності в сукупності з істотним зростанням ефективності маніпулятивних методів і революційним впливом на сферу інформаційних обмінів соціальних мереж викликали ерозію традицій політичної комунікації. Застосування таргетингу в політичних піар-кампаніях зруйнувало звичні підходи до організації і ведення агітаційних кампаній шляхом сегментації електорату та створення вузько спрямованого й специфічного продукту. Масове застосування тролінгу, поширення фейкової інформації, активна діяльність пропагандистських агенцій сприяли остаточній нормалізації «чорного піару» як складової політичної комунікації. Практично нецензурований прояв емоцій, відкрите переживання та демонстрація особистого ставлення стає новою рисою політичної комунікації навіть на найвищому рівні, що, у свою чергу, зумовлює зростання популярності гонзожурналістики. Ерозія традицій політичної комунікації віддзеркалює масштабні зміни, що стосуються цивілізаційних основ розвитку людства та загрожують підірвати гуманістичні основи ліберальної демократії. Сукупність наведених аргументів актуалізує пошук шляхів балансування поширення цифрових технологій з потребою збереження необхідних умов для розвитку когнітивних і творчих здібностей людини.

Список використаних джерел

1. Денисюк С. Культурологічні виміри політичної комунікації : монографія. Вінниця, 2012. 392 с.
2. Заславська О. Політичні традиції як важливий соціокультурний інститут розвитку сучасного суспільства. *Політикус* : наук. журн. 2016. Вип. 2. С. 159–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2016_2_35 (дата звернення: 01.03.2026).
3. Проноза І. Роль політичних комунікацій у сучасному інформаційному просторі. *Політикус* : наук. журн. 2021. Вип. 3. С. 75–80. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-3.12>

4. Демченко Д. Трансформація політичної комунікації як підґрунтя демократичних виборів (світовий досвід та українські реалії). *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2023. Т. 34 (73). № 1. Ч. 2. С. 294–301. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.2/46>

5. Закіров М. Міф як засіб інформаційного впливу та інструмент політичної комунікації. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 48. С. 630–644. <https://doi.org/10.15407/np.48.630>

6. Денисюк С. Засоби масової інформації як трансформаційний чинник сучасної політичної комунікації. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 22 «Політичні науки та методики викладання соціально-політичних дисциплін»*. 2010. № 12. С. 118–123.

7. Закіров М. Комунікаційні інструменти конструювання реальності епохи постправди. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 69. С. 26–39. <https://doi.org/10.15407/np.69.026>

8. Закірова С., Закіров М. Дилема інформаційної безпеки особистості в інформаційному суспільстві. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 63. С. 79–97. <https://doi.org/10.15407/np.63.050>

9. «Самі не знають, що, в біса, роблять!» Як публічна лайка Трампа показує рівень його розчарування. *BBC NEWS Україна*. 2025. 24 черв. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/crk6e15x8k8o> (дата звернення: 01.03.2026).

10. Колотовкін А. “F*ck off”: депутат Європарламенту з Данії звернувся до Трампа «зрозумілими йому словами». *Обозреватель*. 2026. 20.01. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/novosti-mir/fuck-off-deputat-evroparlamentu-z-danii-zvernuvsya-do-trampa-zrozumilimi-jomu-slovami-video.htm> (дата звернення: 01.03.2026).

11. Михайлов Д. Каллас посперечалась із Рубіо через війну РФ проти України на міністерському саміті країн G7 – Axios. *Суспільне новини*. 2026. 28 берез. URL: <https://suspilne.media/1275546-kallas->

posperecalas-iz-rubio-cerez-vijnu-rf-proti-ukraini-na-ministerskomu-samiti-krain-g7-axios (дата звернення: 01.03.2026).

12. Дворянин П., Білоус Р. Українська гонзо-журналістика в системі засобів масової комунікації. *Образ*. 2025. № 3 (49). С. 81–93. [https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.3\(49\)-81-93](https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.3(49)-81-93)

13. Голуб О. Ненормативна лексика в українських медіа. Як лайка потрапляє в журналістські матеріали. *Інститут масової інформації*. 2025. 17.01. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/nenormatyvna-leksyka-v-ukrayinskyh-media-yak-lajka-potraplyaye-v-zhurnalistski-materialy-i66091> (дата звернення: 01.03.2026).

14. Marriott J. The dawn of the post-literate society. And the end of civilisation. *Cultural Capital*. 2025. 19 September. URL: <https://jmarriott.substack.com/p/the-dawn-of-the-post-literate-society-aal> (дата звернення: 01.03.2026).

References

1. Denysiuk, S. (2012). *Kulturolohichni vymiry politychnoi komunikatsii* [Cultural dimensions of political communication]. Vinnytsia [in Ukrainian].

2. Zaslavska, O. (2016). Politychni tradytsii yak vazhlyvyi sotsiokulturnyi instytut rozvytku suchasnoho suspilstva [Political traditions as an important socio-cultural institute for the development of modern society]. *Naukovyi zhurnal "Politykus" – Scientific journal "Politicus"*, 2, 159-164 [in Ukrainian]. Retrieved March 1, 2026, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2016_2_35

3. Pronoza, I. (2021). The role of political communications in the modern information space. *Scientific journal "Politicus"*, 3, 75-80. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-3.12>

4. Demchenko, D. (2023). Transformation of political communication as a basis for democratic elections (world experience and Ukrainian realities). *Scholarly notes of the V. I. Vernadsky TNU. Series: Philology. Journalism*. Vol. 34(73). No. 1. Part. 2. Pp. 294-301. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.2/46>

5. Zakirov, M. (2017). Myth as a means of informational influence and a tool of political communication. *Academic Papers of V. I. Vernadskyi*

National Library of Ukraine, 48, 630-644 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.48.630>

6. Denysiuk, S. (2010). *Zasoby masovoi informatsii yak transformatsiinyi chynnyk suchasnoi politychnoi komunikatsii* [Mass media as a transformational factor of modern political communication]. *Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni M. Drahomanova. Serii 22 "Politychni nauky ta metodyky vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin"* – *Scientific journal of the M. Dragomanov Ukrainian State University. Series 22 "Political sciences and methods of teaching socio-political disciplines"*, 12, 118-123 [in Ukrainian].

7. Zakirov, M. (2017). Communication tools for constructing reality in the post-truth era. *Academic Papers of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine*, 69, 26-39. <https://doi.org/10.15407/np.69.026>

8. Zakirova, S., & Zakirov, M. (2022). The dilemma of information security of the individual in the information society. *Academic Papers of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine*, 63, 79-97. <https://doi.org/10.15407/np.63.050>

9. "Sami ne znaiut, shcho, v bisa, robliat!" Yak publichna laika Trampa pokazuie riven yoho rozcharuvannia ["They don't know what the hell they're doing!"] How Trump's public slur shows the level of his frustration]. (2025, June 24). *BBC NEWS Ukraine* [in Ukrainian]. Retrieved March 1, 2026, from <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/crk6e15x8k8o>

10. Kolotovkin, A. (2026, January 1). "F*ck off": deputat Yevroparlamentu z Danii zvernuvsia do Trampa "zrozumilymy yomu slovamy". *Obozrevatel – Columnist* [in Ukrainian]. Retrieved March 1, 2026, from <https://www.obozrevatel.com/ukr/novosti-mir/fuck-off-deputat-evroparlamentu-z-danii-zvernuvsya-do-trampa-zrozumilimijomu-slovami-video.htm>

11. Mykhailov, D. (2026, March 28). Kallas posperechallas iz Rubio cherez viinu RF proty Ukrainy na ministerskomu samiti krain G7 – Axios [Callas Argues With Rubio Over Russia's War Against Ukraine at G7 Ministerial Summit – Axios]. *Supilne novyny – Communal News* [in Ukrainian]. Retrieved March 1, 2026, from <https://suspilne>.

media/1275546-kallas-posperecalas-iz-rubio-cerez-vijnu-rf-proti-ukraini-na-ministerskomu-samiti-krain-g7-axios

12. Dvorianyn, P., & Bilous, R. (2025). Ukrainian gonzo journalism in the system of mass communication. *Image*, 3(49), 81-93. [https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.3\(49\)-81-93](https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.3(49)-81-93)

13. Holub, O. (2025, January 17). Nenormatyvna leksyka v ukrainskykh media. Yak laika potrapliaie v zhurnalistski materialy [Profanity in Ukrainian media. How swear words get into journalistic materials]. *Instytut masovoi informatsii – Institute of Mass Information* [in Ukrainian]. Retrieved March 1, 2026, from <https://imi.org.ua/monitorings/nenormatyvna-leksyka-v-ukrayinskykh-media-yak-lajka-potraplyaye-v-zhurnalistski-materialy-i66091>

14. Marriott, J. (2025, September 19). The dawn of the post-literate society. And the end of civilisation. *Cultural Capital*. Retrieved March 1, 2026, from <https://jmarriott.substack.com/p/the-dawn-of-the-post-literate-society-aal>

Отримано / Received 15.03.2026

Прийнято / Accepted 03.04.2026

Опубліковано онлайн / Published online 28.07.2026

Marat Zakirov,

Dr. Sci. (Politic.), Associate Professor, Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: zakirovmarat65@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4897-4325>

Web of Science Researcher ID: AAF-6246-2020

**EROSION OF TRADITIONS OF POLITICAL COMMUNICATION
IN THE POST-TRUTH ERA**

The analysis of the transformation of political communication in the post-truth era has been carried out in the context of the general processes of evolution of the information and communication environment in the modern world. The spectrum of factors influencing the evolution of political communication has been determined. Key changes in the methods, tools and content of political

communications have been identified. The scale of the influence of key factors of socio-political and information development has been clarified, which give grounds to consider the current state as the erosion of the traditions of political communication. The expansion of the use of visual means of information exchange has significantly influenced political communications. The use of various video content in election campaigns has contributed to the increase in the effectiveness of certain mythologies. The widespread use of reality construction tools in the post-truth era has caused the erosion of the traditions of political communication. The use of targeting in political PR campaigns has destroyed the usual approaches to organizing and conducting agitation campaigns. Virtually uncensored expression of emotions, open experience and demonstration of personal attitude is becoming a new feature of political communication even at the highest level, which determines the growth of the popularity of gonzo journalism. The erosion of the traditions of political communication reflects large-scale changes that concern the civilizational foundations of the development of humanity and threaten to undermine the humanistic foundations of liberal democracy. The set of arguments presented makes it urgent to find ways to balance the spread of digital technologies with the need to preserve the conditions necessary for the development of one's cognitive and creative abilities.

Keywords: information environment, political communications, post-truth, digitalization, traditions, gonzo journalism, political process, political leader